

SAG'INBOY IBRAGIMOV SHERIYATIDA BEGONALIK MOTIVI

Jienbaev Musa Azatbaevich,

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat universiteti tayanch doktoranti

jienbaevmusa1998@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada qoraqalpoq shoiri S.Ibragimov sheriyatida begonalik motivi, lirik qahramonning ichki kechinmalari muallif g'oyasi bilan bog'langan holda tasvirlanganligi, bugun eng dolzarb lirik motivlardan biri begonalikning o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z etiladi.

Kalit so'zlar: begonalik motivi, jamiyat, ziddiyat, lirik qahramon, ichki kechinmalar, haqiqiy va ideal dunyo, zamon va makon.

SAĞINBAY İBRAGİMOV'UN ŞİİRİNDE YABANCI MOTİVİ

Jienbaev Musa Azatbaevich,

Berdaq Karakalpak devlet universiteti tayan doktorant

Annotasyon. Makale, Karakalpak şairi S.Ibragimov'un şiirlerinde yabancılik motifinin, lirik kahramanın içsel deneyimlerinin yazarın fikriyle bağlantılı olarak tasvir edildiği, bugün en acil lirik motiflerden biri olan yabancıliğin kendine özgü özellikleri hakkında konuşmaktadır.

Anahtar kelimeler: yabancılik motifi, toplum, çatışma, lirik kahraman, içsel deneyimler, gerçek ve ideal dünya, zaman ve mekân.

МОТИВ ОТЧУЖДЕНИЯ В ПОЭЗИИ САГИНБАЯ ИБРАГИМОВА

Джиенбаев Муса Азатбаевич,

докторант Каракалпакского государственного университета имени Бердаха

Аннотация. В статье говорится о том, что в поэзии каракалпакского поэта С.Ибрагимова мотив отчуждения, внутренние переживания лирического героя изображены в связи с авторской идеей, а также об одной из самых актуальных лирических мотивов сегодняшнего дня - особенностях отчуждения.

Ключевые слова: мотив отчуждения, общество, конфликт, лирический герой, внутренние переживания, реальный и идеальный мир, время и пространство.

MOTIVE OF FOREIGNNESS IN THE POETRY OF SAGINBAY IBRAGIMOV

Jiyenbayev Musa Azatbayevich,

basic doctoral student of Berdakh Karakalpak State University

Abstract: The article discusses the motif of alienation in the poetry of the Karakalpak poet S. Ibragimov, the depiction of the inner experiences of the lyrical hero in connection with the author's idea, the peculiarities of alienation, which is one of the most relevant lyrical motifs today.

Keywords: motive of alienation, society, conflict, lyrical hero, inner experiences, real and ideal world, time and space.

Lirik asarlarda motivlar epik asarlardagi kabi harakatlarda emas, balki lirik qahramonning ichki keshinmalari, obrazlarning xarakterida namoyon bo'ladi. Begonalashish (otchujdeniya) motivi shaxs va u yashab turgan jamiyat orasida qarama-qarshilik boshlangan onlarda dunyoga keladi. Bu motivning belgilari aniq voqea va hodisalarda emas, kichik detallar, ichki konflikt va ruxiy tushkinlikda ko'rinadi. Bu bo'lsa shoirning qahramon holatini tasvirlashda yangicha obrazlarni

yaratishiga zamin yaratadi. Biz maqolamizda shoir S.Ibragimov ijodidagi ekzistentsiyalistik motiv – begonalashish haqida soʻz etmoqchimiz. Shoir ijodidagi bunday oʻziga xoslik haqida qoraqalpoq adabiyotida bir qancha fikrlar bildirilgan. 90-yillarda qoraqalpoq shariyatida modern shariyati haqida adabiyotshunos S.Axmetov, shoirlar M.Seytniyazov, J.Izbasqanov va S.Ibragimovlarning "Sheriyat haqida oʻylar" [1] maqolasida S.Ibragimov ijodida modernizm haqida soʻz etilsa, adabiyotshunos va shoir B.Genjemuratov "Sheriyat – bu ilohiy dunyo" maqolasida: "Bu sher insonning tabiatidagi qayta tugʻilish, shu qayta tugʻilish olovga taqqoslanadi. Bu olov inson tabiatidagi yomon xususiyatlarni yoʻq qiladi, yaxshi fazilatlarga keng yoʻl ochadi" [2. 123] – deya S.Ibragimov ijodidagi lirik qahramonga baho bergan edi. S.Ibragimovning bir qancha sherlarida begonalashish motivi mavjud. Masalan, "Saylanma sherlar" toplamiga kiritilgan "Koʻngil saroyingga sukunat kirdi...", "Koʻm-koʻk ufqqacha choʻzilgan...", "Oʻrtasida barcha tuygʻularimni", "Tungi koʻchalarni kezib ketaman", "Bu koʻchaning bari masqarabozlar", "Shunday chegaralar qoʻyilgan", "Men tosh boʻlib quladim", "Men meteorit boʻlib quladim" sherlarida shoir oʻzi yashab turgan jamiyat, makonga begonalashib borayotgan qahramonning koʻngil kechinmalarini badiiy obrazlar bilan tasvirlagan. "Men meteorit boʻlib quladim" sheriga diqqat qaratsak:

*Men meteorit boʻlib quladim
Tungus daryosining boʻyiga –
tirik jon sirimni ocha olmadi,
oʻrnimda oʻrmonlar qoldi oʻrtangan.*

*va oʻyilib qoldi bir chaqirim yer
(osmon mendan boshqa sazo bermadi...)*

*Men Atlantida boʻlib ummonga choʻkdim –
ortimda afsonalar qoldi [3. 29].*

Lirik qahramon va jamiyat orasidagi ziddiyat sherda badiiy taqqoslash yordamida koinot darajasiga yetgan. Qahramon va jamiyat oʻrtasidagi ziddiyat yer va koinot predmeti oʻrtasidagi konfliktga taqqoslanadi. Lirik qahramon oʻzini begona sezib yurgan dunyoga, jamiyatga meteorit boʻlib qarshi chiqadi. Meteorit ilim-fanda yer sayyorasining dushmani, yondiruvchi, yoʻq qiluvchi xususiyatga ega. Shoirning begonalashish motividan mohirona foydalanganligi atrofga, jamiyatga begona subyekti yer sayyorasiga begona koinot predmeti orqali qarchi qoʻyilishida namoyon boʻladi, meteoritning yonuvchi, yoʻq qiluvchi xususiyatida shoirning gʻoyasi, lirik qahramonning istaklari, gʻazabi jamlangan. Begonalashish dunyoni yoʻq qilish, uni yoʻndirib qayta barpo etish fikri meteoritning xususiyatlari bilan chambarchas bogʻliq.

Meteorit boʻlib Tungus daryoss boʻyiga qulagan qahramoni hech kim sezmaydi, koʻrmaydi, u qulagan yerda qolgan izlar, yoʻngan oʻrmonlar uning koʻngil kechinmalari va ruxiy holatidagi zarbalardan qolgan dartning obrazli tasvirlanishi deya baholash mumkin. Sher davomida lirik qahramon endi Atlantida boʻlib ummonga chokib ketadi. Shoir dunyoga begonalashish motivini yana da kuchaytiradi. Endi lirik qahramon odamzot tarixidagi eng qadimiy afsonalarning biri Atlantidaga aylanib yer yuzidan yoʻqoladi. Shoir Atlantida taqqoslashi yordamida odamlar orasida turib ham yoʻqolib borayotgan, yurtning koʻz oʻngida begonalashib borayotgan lirik qahramonning kechinmalarini tasvirlaydi. Sher soʻngida tamomam unutilib, begonalashib qolgan lirik qahramonning ayanchli tuygʻulari bilan qolgan sokin holati tasvirlanadi:

*Men yer bosib turib yoʻqoldim,
Manglayida shamchirogʻi borlar ichida –
Bizni yoʻqlaganlar boʻlmadi.*

*Nigohimdan
Dunyoning surati oʻchti.
Zulmatdan
gʻariblik ila boqardim yorugʻlik tamon [3.29].*

O'zi yashab turgan jamiyat bilan, dunyo qarashlari, maqsadi va intilishlari zid kelgan insonning ruxiyatida, ongida konflikt kuchayib, endi jamiyat unga tor bo'lib sezila beradi, uning niyat va takliflarini jamiyat bekorlasa, jamiyatning nizom va tartiblarini u qabul qila olmaydi. Inson ongidagi bunday kuchli konflikt begonalashish, beparvolik, cheklash tabiyatini paydo etadi. Endi har bir o'tgan kun u uchun og'ir va ziyoniga xizmat qila beradi. Oxirida u jamiyat ichidan yangi jamiyat, dunyo ichidan o'zga dunyoni izlaydi, topishni istaydi. Lirik qahramon jamiyatga obyektiv jihatdan ham, subyektiv jihatdan ham qaram bo'lishni xohlamaydi. Bu qaramlik lirik qahramon va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatni yana da kuchaytishga sabab bo'ladi va lirik qahramonning dunyoni o'zi uchun begona deya qabul qilishiga sabab bo'ladi. Bu jarayonlarning hammasi lirik qahramonning ongida kundalik hayotdagi o'ziga begona motivlarning (voqea va hodisalar, detallar) va orzusidagi motivlarning ajiralib shiqishiga xizmat qiladi. Natijada shoir uchun: "Haqiqiy dunyo bixillik, yuzsizlik, tushkunlik, yorug'lik/qorong'ulik, cheklash, izolyatsiya, takrorlanish kabi motivlardan, ideal dunyo individuallik, erkinlik, jim-jitlik, yo'l (harakat), aniqlik, oddiylik motivlaridan" [4.8] iborat bo'lib qoladi.

Lirik qahramonning idealidagi dunyo bilan haqiqiy dunyoning farqining bir ko'rinishi S.Ibragimovning "Ko'k ufqgacha cho'zilgan" qo'shig'ida aniq aksini topgan.

*Ko'k ufqgacha cho'zilgan
bu to'g'ri va tekis yo'l –*

*oltin olma
tebrangan
bog'ga olib boradi.*

*Biroq bu yo'l o'tmaydi yerning yuzidan –
nokoslarning ko'zidan yiroq
nur bo'lib u sado beradi.*

*Yerning yuzi eshak olma to'shalgan
bedlandlarga borar yo'llarga to'la* [3.33].

Sherda qahramonning idealidagi dunyoga va haqiqiy dunyoga nisbatan qarashlari, idealiga intilish tasvirlangan. Lirik qahramon oltin olmalar bog'iga olib boradigan yo'lni izlaydi, unga intiladi. Bu yo'l uchun dunyodan kechib ketishga tayyor, yovuzliklardan, nopokliklardan yiroq u bog'ga eltuvchi yo'l badbaxt kimsalarga emas, faqat ko'nglida yaxshilikga umidi bor, o'zini qayta tarbiyalash yo'lidagi insonlarga gina ko'rinadi. Shoir lirik qahramon uchun begona yerni bedlandlarga eltuvchi yo'llar bilan to'lib ketgan makonga qiyoslaydi. Bedland (badland) inglizcha so'z bo'lib, bad – yomon, land – yer, yaniy o'lik yer degan manoni anglatadi. Bu lirik qahramonning psixologiyasidagi salbiy taasurotlarning bir ko'rinishi gina: "...Bunga parallel inson umrining umitsizligi va baxtsizlikning oqibati bo'lgan izolyatsiya bilan cheklangan zamon va makon motivlari paydo bo'ladi. Lirik qahramonning fikricha, odamlar haqiqatan harakat erkinligidan judo bo'lgan va erk kuchidan putkillay ayrilgan yopiq zamon va makonda yashaydi. Umrining bunday mazmunsiz davomiyligi odamni beparvolik va umidsizlikga olib keladi [4.10].

Xulosa qilib aytganda, S.Ibragimov ijodida begonalashish motivi uning shariyatidagi eng muhim motivlardan biri bo'lib, u lirik qahramon va jamiyat, dunyo o'rtasidagi ziddiyat, lirik qahramon ruxidagi har xil uyg'onish va noroziliklar tufayli vujudga kelgan jarayonning natijasidir. Va shoirning g'oyasi va poetik mahorati tufayli bunday motivlar bugungu zamonning aktual qahramonining psixologiyasidagi muhim va tashvishli holatni badiiy tasvirlashga xizmat qilishi bilan ham ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ахметов С., Сейтниязов М., Избасқанов Ж., Ибрагимов С. Поэзия ҳаққинда ойлар. 1990, «Әмиўдәрья», №11.
2. Генжемуратов Б. Поэзия – бул илаҳий дүнъя. 1991, «Әмиўдәрья», №11. Б 123.
3. Ибрагимов С. Таңламалы қосықлар. 2016, Нөкіс: «Билим», – Б. 29.
4. Тиботкина Н.А. Мотивная структура лирики Саши Черного. дисс. кан. фил. наук. автореферат. – 2010. Тверь, С 8.